

Knoz, Tomáš

Oceňování konfiskovaných statků (1621-1622)

In: Knoz, Tomáš. *Pobělohorské konfiskace : moravský průběh, střeoevropské souvislosti, obecné aspekty*. Vyd. 1. Brno: Matice moravská, 2006, pp. [105]-122

ISBN 8086488349 (Matice moravská)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/123613>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Oceňování konfiskovaných statků (1621–1622)

Základním předpokladem pro celý pobělohorský konfiskační proces na Moravě bylo ocenění všech konfiskovaných statků. Bez něj by nebylo možné statky ani zabavit na základě posouzení poměru rebelovy viny a finanční hodnoty jeho pozemkového majetku, ani je po dobu císařské správy udržet v dobrém či stabilním ekonomickém stavu, ani je za patřičnou sumu předat či prodat novému nabyvateli. V počáteční fázi konfiskačního procesu v zemi šlo o akci značného rozsahu, na niž bylo aktivním či pasivním způsobem zainteresováno velké množství osob, takže pro některé současníky a dokonce i pro pozdější historiky proces ocenění konfiskátů s vlastním konfiskačním procesem zcela splýnul.

Moravské taxační komise a komisaři

Požizování oceňovacích protokolů však nebylo na Moravě ani v jiných středoevropských zemích apriori spjato s konfiskačním procesem. Oceňování hodnoty dominií a velkostatků samo o sobě nemělo ani politický, ani trestněprávní charakter. Pořízení odhadu či taxace dominia bylo již v předbělohorském období přirozenou součástí nejrůznějšího typu majetkoprávních úkonů, nejčastěji majetkových převodů a testamentárních či pozůstalostních řízení.⁸⁵ Není proto divu, že způsob sestavování taxačních komisí a pořizování oceňovacích protokolů byl na předbělohorské Moravě dobře znám, byl zakotven ve zdejším právním systému a mnozí příslušníci moravských stavů, jejichž rodiny se po generace podílely na správě a chodu země, měli s prováděním taxací i velkou praktickou zku-

(85) V Moravském zemském archivu se mezi stavovskými rukopisy nachází také kniha s oceňovacími protokoly z předbělohorské doby, která podává svědectví o postupech taxací a odhadů například při jednotlivých odúmrtních a pozůstalostních řízeních. Nejrůznější odhady statků nebo jejich opisy jsou také součástí četných dalších archivních fondů a byly pořizovány při nejrůznějších příležitostech. Lze je spolu s urbáři a gruntovnicemi považovat za jeden z nejvýznamnějších pramenů svědčících o hospodářské struktuře a prosperitě dominia. MZA BRNO, A3, Stavovské rukopisy, inv. č. 751, Kniha posudků zemského soudu, 1565–1638. V období stavovského povstání byli taxačními komisaři „duchovních statků“ jmenováni v Olomouckém kraji Kryštof Karel Sedlnický, Adam Štátný Žampach (Jesenice a Vražné), Kryštof Ullersdorfer, Vilém Kurovský (dvůr v Olomouci), Hynek Žalkovský, Jan Adam z Olomouce, Markus Švarlejk z Olomouce; v Brněnském kraji Karel z Kounic, Jan Bohuslav Janauer (Kojátka a Roubanina), Blažej Bočovský (byl přinucený); ve Znojemském kraji Volf Zikmund z Vlašimi, Václav Rechenberg, Jan Rydel ze Znojma; v Hradišském kraji Jan Bernard z Kunovic, Václav Bartodějský, Fridrich Mužík z Hradiště. HRUBÝ, F. (ED.): *Moravské korespondence a akta*. I, s. 189.

šenost.⁸⁶ Potřeba během velmi krátkého časového úseku a navíc za nestabilních válečných podmínek ocenit ohromné množství statků, které po porážce stavovského povstání podlehly konfiskaci, byla sice v dosavadních dějinách majetkových taxací ojedinělá a od taxačních komisařů vyžadovala dosud nevídané nasazení, na vlastním postupu při taxaci jednoho každého statku se však změnilo jen málo. Pokud, byla to například potřeba komisařů nechat se při výkonu své funkce chránit vojskem a pohybovat se opatrně v nebezpečném terénu. Na druhé straně se museli vyrovnat s velkými proměnami ve výnosech velkostatků a v hodnotách jejich vybavení či se ztrátami na inventáři, jakož i s pokusy původních držitelů panství nebo dokonce jejich úředníků a poddaných narušovat taxace a zatajovat skutečný stav.⁸⁷

I přes uvedené skutečnosti však bylo pobělohorské oceňování konfiskátů nesmírně komplikovaným procesem a do značné míry předurčilo podobu konfiskačního procesu jako celku. Jedním z prvních opatření, k němuž na Moravě přistoupil kardinál Dietrichstein po rozhodnutí o konfiskacích, bylo jmenování komisí, které měly za úkol finančně zajistit majetek rebelů. A to jak těch, kteří emigrovali, tak i těch, kteří zůstali v zemi. Za prvé bylo potřeba vyhotovit oceňovací protokoly statků (taxace), za druhé seznamy a ocenění mobiliářů. Velmi často muselo být vše zároveň vojensky zajištěno, aby nic nebylo ukradeno a zničeno. Vzhledem k probíhající válce i totálnímu znejištění majetkoprávních vztahů byl však obvykle pravdou úplný opak.⁸⁸

Ke jmenování moravské oceňovací komise kardinálem Františkem z Dietrichsteina došlo 12. července roku 1622, dne 22. července bylo toto jmenování potvrzeno také císařem Ferdinandem II.⁸⁹ Zainteresovaných osob bylo více, nejčastěji se ale objevují jména komisařů Fridricha Jankovského z Vlašimi, Jiřího Pfeferkorna z Otopachu a Jana Matyášovského z Matyášovic. Vedle toho je možno se setkat také se jmény Kryštof Karel Podstatský z Prusinovic, Jan Jindřich Štolc ze Simsdorfu, Jan Kaván z Brugery, Adam Karvašský ze Starovec, Vratislav Bernard ze Stvolové, Magnis Prandl z Prandlstolzu. Není nezajímavé, že až na malé výjimky ve všech případech šlo o příslušníky staré české a moravské nebo v českých zemích

(86) ČADA, F. (ED.): *Zemské zřízení moravské z roku 1535 spolu s tiskem z r. 1562 nově vydaným*. Praha 1937; KAMENÍČEK, F.: *Zemské směny a sjezdy moravské*. I–III. Brno 1900–1905.

(87) KNOZ, T.: *Die Konfiskationen in Mähren nach 1620 als politischer und juristischer Prozess*. Frühneuzeit-Info 12, 2001, Heft 1, s. 44; TÝŽ: *Državy Karla staršího ze Žerotína po Bílé hoře*. Osoby, državy, struktury. Brno 2001, s. 267–268.

(88) MATĚJEK, F.: *Morava za třicetileté války*, s. 77–98.

(89) HRUBÝ, F.: *Odbady konfiskovaných moravských velkostatků (1622–1623)*. ČMM 51, 1927, s. 124–149, zde s. 126.

zdomácnělé nižší šlechty. Komise navíc opět pracovaly na základě postupů daných zavedenými principy moravského zemského práva. Pracovalo se stejně, jako když hluboko před Bílou horou zemřel některý z příslušníků moravské stavovské společnosti a bylo potřeba sepsat jeho majetek. I to asi mělo navodit dojem, že se neděje žádná změna zavedených poměrů, pouze nyní to bylo v neobvyklém rozsahu. Ostatně, i personální složení odhadní komise jako by navazovalo na předchozí vývoj, takže si osoby postižené konfiskacemi zdánlivě nemohly stěžovat na žádné neústavní kroky ze strany panovníka.⁹⁰

V čele moravské oceňovací komise stál Fridrich Jankovský z Vlašimi. Byl to příslušník staré moravské rytířské a později do panského stavu povýšené rodiny, jejíž členové sídlila na několika menších i větších statcích především na Znojemsku a jež se ve funkci odhadních komisařů jmenovaných zemským sněmem objevovali již delší dobu. Fridrich Jankovský roku 1621 tento úřad vlastně jen převzal po svém bratrovi, nejvyšším purkrabím Markrabství moravského, Volfu Zikmundovi Jankovském, který ho vykonával v předchozích letech. Problém kalvinisty Volfa Zikmunda spočíval v tom, že byl taxačním komisařem i v době stavovského povstání a z pověření zemského sněmu a direktoria prováděl oceňování statků těch osob a institucí, jejichž majetky byly povstaleckou vládou zabaveny a měly být předány jako kompenzace válečných ztrát nejvýznamnějším představitelům povstání. Volf Zikmund Jankovský byl ve druhé fázi povstání stálým členem moravského direktoria. Kromě toho vystupoval v řadě úředních funkcí, takže teoreticky mohl patřit mezi přísněji potrestané účastníky povstání.⁹¹ Přesto však nebyl zařazen, snad díky protekci svého bratra, mezi původce rebelie ani jejich nejbližší spolupracovníky. Císařskými úřady mu bylo vyčítáno, že patřil mezi osoby dosazené do zemského soudu, že byl členem poselstva do Čech i do Uher. V souvislosti s jeho funkcí taxačního komisaře mu přitížilo, že jako komisař ve Znojemském kraji „statky duchovní bral do sekvestru“. Volf Zikmund Jankovský z Vlašimi se tak ocitnul na seznamech osob spojených s povstáním, byl potrestán ztrátou vlastních statků a samozřejmě také ztrátou svého dosavadního úřadu. Císař se spo-

(90) V citovaném článku Františka Hrubého je poměrně podrobně popsán také způsob pořizování odhadu konfiskovaných statků na Moravě. HRUBÝ, F.: *Odhadby konfiskovaných moravských velkostatků*, 1927, s. 126. O provádění odhadů v předbělohorském období v omezené míře svědčí i zmiňovaná kniha posudků moravského zemského soudu. MZA BRNO, A 3, Stavovské rukopisy, inv. č. 751, *Knihy posudků zemského soudu, 1565–1638*.

(91) Direktorium pověřovalo Volfa Zikmunda Jankovského z Vlašimi kromě pořizování taxací také dalšími úkoly, např. získáváním střelného prachu, zásobováním stavovského vojska, později vojenskou obranou jižní hranice země před Dampierrem (byl kvartýrkomisařem). URBÁNKOVÁ-HRUBÁ, L. (ED.): *Povstání na Moravě v roce 1619*, s. 93.

kojil s tím, že mu zabavil jeho statky Budeč, Dolní Slatinu a Biskupice a že jeho dosavadní úřad předal jeho bratrovi Fridrichovi z Vlašimi.⁹²

Fridrich Jankovský z Vlašimi (jenž se později psal bez původního rodového příjmení pouze jako Fridrich z Vlašimi) se ukázal být podstatně prozíravějším politikem nežli jeho bratr.⁹³ Ke katolictví konvertoval ještě před vypuknutím stavovského povstání a také v této době se již započal jeho majetkový růst, který vyvrcholil získkem hradu Bítova a získkem několika důležitých úřadů, včetně úřadu taxačního komisaře.⁹⁴ Také v případě rodiny Jankovských se tedy ukázalo být výhodou, pokud její členové přináleželi k různým konfesním táborům. Fridrich z Vlašimi se také do jisté míry angažoval na straně povstání, ačkoliv v žádném případě ne v takové míře jako jeho bratr. Zaujímal postoj umírněných katolíků osobně vázaných na císaře Matyáše. S direktoriem komunikoval především v záležitostech vojenské posádky na hradě Bítově, která měla chránit zemskou hranici před císařským vojskem, ve věci zásobování vojska Ladislava Veleny ze Žerotína a podílel se také na některých úkolech svého bratra, byť hájil neutralitu země.⁹⁵ Ať bylo počínání Fridricha z Vlašimi v době povstání jakéko-

(92) HRUBÝ, F. (ED.): *Moravské korespondence a akta*. I, s. 184–192. O činnosti Volfa Zikmunda Jankovského z Vlašimi v době povstání MZA BRNO, A 3, Památky sněmovní, sv. 7, rok 1619, fol. 155. Zde jsou uvedena jména taxátorů v podobě, z jaké byla později převzata také do uváděného seznamu pořízeného císařskými soudci. Volf Zikmund z Vlašimi byl po porážce povstání zatčen. Podal sice žádost o milost, ale ještě před jejím vyřízení v vězení zemřel. MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, kart. 133.

(93) O rodu Jankovských z Vlašimi před Bílou horou podal svědectví Bartoloměj Paprocký. Jde podle něj o starožitný panský rod. Při popisu jeho dějin se odvolává na Hájka z Libočan. Ten k roku 1325 připomíná Maršíka z Vlašimi, který měl bojovat proti Rakušanům. PAPROCKÝ Z HLOHOL, B.: *Zrcadlo slavného Markrabství moravského*, fol. 152–155. Dále srov. PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*. Vídeň 1926, s. 132; D'ELVERT, CH.: *Zur mährisch-schlesischen Adelsgeschichte*. Die Freiherren von Wlašim. Notizenblatt der historisch-statistischen Sektion 1863, s. 41–43.

(94) Roku 1609 byl Fridrich Jankovský z Vlašimi komisařem nad pěti sty rejtarů na Znojemsku, byl jmenován znojemským krajským hejtmanem a později i nejvyšším hofrychtěrem. Získal si osobní přízeň Matyáše Habsburského, jehož císařským radou se stal. Panovník ho prosadil také do funkce předsedícího u zemského soudu. Fridrich z Vlašimi se tak postupně posunoval do pozice prohabsbursky orientovaného šlechtice, který byl navíc roku 1616 povýšen do panského stavu, a to pouze aktem potvrzení předloženého nároku na tuto hodnost zděděného po středověkém rodu pánů z Vlašimi, po kterém převzal i znamení z erbu. Již tehdy získal také zkušenosti taxačního komisaře, když byl roku 1615 pověřen taxací statků Chropyně a Žďár nad Sázavou, o jejichž zisk tehdy usiloval kardinál František z Dietrichsteina. ELIÁŠ, J. O.: *Fridrich a Hynek Jankovští na hradě Bítově po Bílé hoře*. ČMM 107, 1988, s. 99–117, zde s. 101–103; CHALOUPOKOVÁ, E.: *Fridrich Jankovský z Vlašimi a jeho rodina*. Život aristokratické rodiny z Bítova na počátku 17. století. Brno 2002. (Diplomová práce uložena na FF MU Brno.)

(95) ELIÁŠ, J. O.: *Fridrich a Hynek Jankovští*, s. 158. Oba bratři ostatně postupovali společně již v době sporů mezi bratry Rudolfem a Matyášem v letech 1608–1612, což jim přineslo i (opětne) povýšení do panského stavu.

liv, po jeho skončení nefiguroval ani na jednom ze seznamů provinilých osob. Dokonce ani v rámci kategorie „osob přinucených ke spolupráci s direktoriem“, kam byli velmi často zařazováni moravští katolíci podílející se na povstání.⁹⁶ Vzápětí po pádu povstání, ještě za života hejtmána Lobkovice, byl jmenován komisařem určeným pro restituci statků konfiskovaných stavu.⁹⁷ Od chvíle, kdy byl Fridrich z Vlašimi jako zástupce panského stavu s platem 150 zlatých postaven do čela císařské taxační komise, již jeho chování nevyvolávalo žádné pochybnosti. Z dochovaných materiálů nelze sice vyvodit žádný důkaz o tom, že by vůči někdejšími rebelům postupoval s obzvláštní osobní horlivostí, nelze však doložit ani pravý opak. Svůj nový úřad Fridrich z Vlašimi nejspíše vnímal jako politicky neutrální a jako další příležitost ve svém kariérním postupu, popř. jako možnost k zachování či dokonce rozmnožení osobního i rodového majetku.⁹⁸

Podobně složité bylo postavení rodiny dalšího člena moravské taxační komise, rytíře a pána na dvoře v Židenicích u Brna Jiřího Pfeferkorna z Otopachu. Pocházel z novoštitné rodiny usazené v Čechách i na Moravě, která získala šlechtický predikát na počátku čtyřicátých let 16. století. Jak dokládá náhrobek v kostele v Řečkovících, od osmdesátých let 16. století se Pfeferkornové dostali do brněnské oblasti a po několik generací vystupovali v nejrůznějších úředních funkcích.⁹⁹ Jiřího příbuzní ze severočeské větve rodu tvořili jako účastníci povstání silnou emigrační skupinu v Sasku, v jejímž čele stál autor známých pamětí, Karel Pfeferkorn z Otopachu.¹⁰⁰ Ani Jiří Pfeferkorn nevyšel ze stavovského povstání z hlediska cí-

(96) Do této kategorie lze naopak zařadit například Antonína de Monte, Valentina Pavlovského, Jana Felixe Podstatského a některé další. SLOVÁK, J. (ED.): *O konfiskovaných statcích na Moravě*. Brno 1919, s. 11.

(97) Šlo o statek kláštera Nová Říše. ELIÁŠ, J. O.: *Fridrich a Hynek Jankovští*, s. 105.

(98) TAMTÉŽ s. 101. Jan Eliáš zde Fridricha z Vlašimi charakterizoval jako osobu, která „bez zvláštních skrupulí dokázala využít soudobého bouřlivého politického vývoje ve svůj prospěch“. Ačkoliv podle dobového výkladu šlo o panský rod, Fridrichův otec Hynek podle Eliáše vystupoval jako rytíř. Svůj nejvýznamnější statek, hrad Bitov, ovšem Fridrich z Vlašimi získal již před Bílou horou. Srov. též KNOZ, T.: *Državy Karla staršího ze Žerotína*, s. 231; TÝŽ: *Poběloborské konfiskace na Moravě jako komunikace na ose císař – zemský gubernátor*. ČMM 113, 1994, s. 108–110; HRUBÝ, F.: *Odhady konfiskovaných moravských velkostatků*, s. 124–149, zde s. 125.

(99) Petr Pfeferkorn byl podle Josefa Pilnáčka roku 1542 jako císařský drabant obdařen rytířským predikátem a erbem. PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s. 264. O náhrobku Pfeferkornů v Řečkovících KUBIČKOVÁ, P.: *Náhrobky v Brně*. Brno 2000. (Seminární práce uložená na Filozofické fakultě MU Brno.)

(100) V saské Pirmě se na počátku dvacátých let sešlo podle existujících soupisů 2 123 exulantů. Karla Pfeferkorna lze přitom považovat za jednu z jejich hlav, a to především díky svědectví, které podal prostřednictvím svých zápisků. BOBKOVÁ, L.: *Česká exulantiská šlechta v Pirmě roku 1629*. FHB 19, 1998, s. 83–116; TÁŽ: *Exulanti z Prahy a severozápadních Čech v Pirmě*

sařských úřadů zcela beze šráků. Jeho provinění bylo dokonce v jistém smyslu kupodivu chápáno jako větší nežli u Fridricha z Vlašimi, protože se na rozdíl od něj na seznam nejvíce provinilých účastníků povstání dostal. V době direktoria byl totiž písařem menšího práva v Brněnském kraji. Jeho vina mu však byla prominuta, neboť jeho účast v povstání byla hodnocena jako vynucená „s pobřížkou, prosíce Pána Boha, však nemohl se vyprositi“.¹⁰¹ V následujícím období podpis Jiřího Pfeferkorna jako druhého člena moravské taxační komise nechyběl na žádném z vyhotovených oceňovacích protokolů. Zastupoval zde rytířský stav a jeho odměna činila 80 zlatých.¹⁰² Důvěra kardinála Dietrichsteina v jeho osobu a odborné schopnosti šla až tak daleko, že ho po skončení hlavních konfiskačních povinností roku 1624 spolu s jeho dosavadními kolegy navrhl za jednoho z komisařů vhodných pro „revizi zemského zřízení“, což ve skutečnosti znamenalo přípravu Obnoveného zřízení zemského.¹⁰³

Posledním z trojice hlavních moravských taxačních komisařů v době pobělohorských konfiskací byl Jan Matyášovský z Matyášovic. Podle Josefa Pilnáčka pocházel z rodiny, která na Moravu a do Čech přišla ze slovenské části Uherského království a roku 1567 zde obdržela inkolát. Mikuláš Matyášovský byl úředníkem na Kunštátě a potvrdil tak obecnější pravidlo,

v letech 1621–1639. Praha 1999. O osobnosti emigranta v Pirně a o jeho zápiscích VOLF, J.: *Genealogické příspěvky k rodu Pfeferkornů z Otopachu*. PA 23, 1908–1909, sl. 333–340, 587–590.

(101) HRUBÝ, F. (ED.): *Moravské korespondence a akta*, s. 186. Charakter podílu Pfeferkorna z Otopachu na stavovském povstání potvrzuje také skutečnost, že jeho jméno zcela chybí v kopiích moravských direktorů vydaném Libuší Urbánkovou-Hrubou. URBÁNKOVÁ-HRUBÁ, L. (ED.): *Povstání na Moravě v roce 1619*.

(102) Taxační protokoly uložené v materiálech české dvorské komory dosvědčují stálou přítomnost Jiřího Pfeferkorna z Otopachu při činnosti taxační komise. SÚA PRAHA, České oddělení dvorské komory (ČDKM) IV. Ve stejné době, kdy byl členem Vlašimovy komise, byl Jiří Pfeferkorn z Otopachu pověřován kardinálem Dietrichsteinem také analogickými taxačními činnostmi, které ovšem neměly bezprostřední souvislost s konfiskacemi. Byl například pověřen sestavením pozůstalosti po Jiřím Pogarelovi z Kočebrovic, jehož majetek však byl také předmětem konfiskačního procesu. Účast Pfeferkorna v této komisi v době bezprostředně následující po porážce povstání svědčí o tom, že kardinál Dietrichstein o jeho loajalitě i přes účast v povstaleckých strukturách nejspíše ani na okamžik nezapochyboval. Spolu s Fridrichem z Vlašimi se účastnil Otopach i jiných úkolů. Roku 1623 byl jmenován komisařem s úkolem rekatolizovat bratrský sbor a kostel ve Slavkově u Brna. Jedním ze zajímavých úkolů, který musel jako taxační a konfiskační komisař vykonat, bylo zinventování, taxování, konfiskování a předání (jezuitům) statku Řečkovice, který patřil jeho předkům. HRUBÝ, F. (ED.): *Moravské korespondence a akta*. I, s. 156, 309, 327–328.

(103) Bylo tomu tak na základě patentu císaře Ferdinanda II. ze 16. srpna 1624. Kromě něj byli do této komise navrženi Lev Burian Berka z Dubé, Fridrich z Vlašimi, Václav ze Zástřizli, Karel ze Žerotína [sic!], Jindřich ze Zahrádek, Ladislav ze Šlejnic, Jiří Pfeferkorn z Otopachu. Kromě toho měli být v komisi ještě tři komisaři na základě svých úřadů, které ovšem v okamžiku vzniku patentu nebyly obsazeny. HRUBÝ, F. (ED.): *Moravské korespondence a akta*. I, s. 417–418.

podle něhož se v době po porážce stavovského povstání vyšvihla do nižších i vyšších úřednických funkcí ve správě země celá řada osob v minulosti spjatých s prostředím vrchnostenské byrokracie. Na Kunštátsku sídlili i další příslušníci uvedené rodiny. Taxační komisař Jan Matyášovský z Matyášovic je potom zaznamenán k roku 1619 jako držitel svobodného dvora na biskupském léně v Kruhu u Slavkova.¹⁰⁴ Ani on se svým původem, majetkovým zázemím ani sociálním postavením příliš nelišil od svých kolegů a podobně jako Pfeferkorn byl na počátku dvacátých let jako komisař pověřován různými inventarizačními úkoly.¹⁰⁵ Matyášovský se sice na oceňovacích protokolech podepisoval až na posledním místě a mohlo by se zdát, že v komisi představoval člena „do počtu“, přesto však jeho osoba v dobových dokumentech figurovala v souvislosti s moravskými pobělohorskými konfiskacemi nejčastěji a také nejdéle, a sice v úřadě komorního prokurátora, v němž vystupoval po celá dvacátá léta. Ačkoliv není doloženo, že by Matyášovský dokázal z působení v taxační komisi výrazně profitovat ziskem některého z konfiskátů, dosáhl díky konfiskacím dosti významného postavení.¹⁰⁶ Jeho působení v této funkci si povšiml nejen kardinál Dietrichstein, ale také sám císař Ferdinand II. a osoba Jana Matyášovského se stala předmětem jejich vzájemné korespondence. Matyášovskému byl přidělen slušný plat, a když na sklonku dvacátých let 17. století

(104) PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s. 288.

(105) František Hrubý zařadil do své edice i materiál týkající se inventarizace benediktinského kláštera v Rajhradě, který byl podepsán komisaři Matyášem z Ježova a Janem Matyášovským. HRUBÝ, F. (ED.): *Moravské korespondence a akta*, I, s. 167–168.

(106) Dne 2. září 1622 byli Jan Matyášovský z Matyášovic a Jan Jindřich Štolc ze Simsdorfu jako císařští a královští komorní prokurátoři pověřeni řešením případu moravských emigrantů, kteří by se odmítli podříditi císařovu rozkazu a navrátit se do země: „...Podle kteréhožto položeného termínu císařští a královští k tomu nařízení prokurátoři Jan Jindřich Štolc ze Simsdorfu a Jan Matyášovský z Matyášovic předstoupili, týchž obeslaných a citovaných osob (poněvadž žádný z nich osobně se nedostavil) neposlušnost a contumaciam obviňující, sepsané dedukcí své podali a v ní obšírně jejich jak všech vespolek, tak i jednoho každého obzvláště těžké přečinění stízně přednesli a podle vyslého obeslání vejpovědi na ně ponížene žádali. Pročež, aby to také všem vůbec vědomé bylo, jest takový žalobní spis jejich zjevně přečtený. Že pak tyto věci pilného a bedlivého uvážení potřebovaly, jest ponejprve dvacátý třetí den měsíce pomínulýho srpna, potom pak z mnohých slušných a uvážlivých příčin k jistě a konečné vejpovědi tento dnešní den jmenován. Kdežto opět nepominuli jsou tíž prokurátoři, osobně stojíce, na těch zběhlých osob, že jsou se nepostavily, tvrdošijnost a contumaciam stízně žalovati a pro takové zlé a nešlechtné, v žalobě obšírně doložené skutky jejich, odsouzení a spravedlivého ortele snažně žádati...“ MZA BRNO, G 12, Cerroniho sbírka, inv. č. II/251, Patent kardinála Dietrichsteina prohlášující 16 uprchlých moravských povstalců za propadlé ctí, hrdly a statky. Patent vydal též: HRUBÝ, F. (ED.): *Moravské korespondence a akta*, I, s. 280–282.

kvůli nemoci svůj úřad opouštěl, dočkal se ještě zvláštní finanční odměny.¹⁰⁷

Všichni tři zmiňovaní muži ve dvacátých letech výrazně ovlivnili průběh taxací. Doba totiž úředníkům pracujícím „*in loco*“ poskytovala poměrně velkou možnost předem daný postup upravovat podle momentálních podmínek. Další zmiňovaní komisaři, kteří nepatřili do komise Fridricha z Vlašimi, již takovou možnost přece jen neměli. Výjimku mezi nimi tvoří snad jedině Kryštof Karel Podstatský z Prusinovic, který působil paralelně s Vlašimovou komisí a pořídil celou řadu zámeckých a hospodářských inventářů, jež se posléze staly nedílnou součástí oceňovacích protokolů. Ačkoliv jeho výchozí sociální pozice nebyla tak dobrá jako v případě Fridricha Jankovského, lze jeho společenský vzestup, který nastal ve dvacátých letech, považovat ze všech zmiňovaných osob za nejstrmější. Také on byl, podobně jako Fridrich z Vlašimi, představitelem starého moravského rodu, který se psal podle Prusinovic na Přerovsku a na Moravě je zaznamenán již od sklonku 13. století. Patřil do rytířské větve rodu, jenž byl v období stavovského povstání jedním z nemnohých příkladů katolické strany mezi nižší šlechtou na Moravě, ačkoliv i mezi příbuznými Podstatských samozřejmě byla celá řada nekatolíků.¹⁰⁸ Také Kryštof Karel Podstatský, jenž se v době svého působení v taxační komisi psal na Veselíčku, Velkých Losinkách a Staré Vsi, dokázal využít situace a udělat během dvacátých let 17. století velmi dobrou kariéru. Již v době bojů na počátku dvacátých let byl vojenským zásobovacím a ubytovacím komisařem a s velkým úsilím sháněl peníze pro císařské vojsko. Pořizování soupisů zámeckých inventářů souviselo s jeho povinnostmi při zabavování majetku kompromitované šlechty.¹⁰⁹ Na počátku druhé poloviny dvacátých let již byl dokonce jmenován jedním z politických zástupců kardinála Dietrichsteina v případě jeho odjezdu ze země.¹¹⁰ Roku 1627 byl za své zásluhy dokonce povýšen

(107) MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 460, kart. 152, březen 1926, fol. 40–43. Při odchodu Jana Matyášovského do výslužby se mezi ním, kardinálem Dietrichsteinem a císařem rozproudila poměrně čilá korespondence, jejím výsledkem bylo i určení jeho důchodu. Patrné je to i z listu kardinála Dietrichsteina císaři z 5. prosince 1629: „...dero alhierig Cammerprocurator Hans Matyasowsky von Mathiasowitz um Verwilligung einer gnaden Recompensß aller unterthänigist Suplicando einkomben...“ TAMÉŽ, inv. č. 487, kart. 158, listopad 1628, fol. 42–45. Srov. KNOZ, T.: *Pobělohorské konfiskace na Moravě jako komunikace*, s. 109.

(108) PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s. 276.

(109) HRUBÝ, F. (ED.): *Moravské korespondence a akta*, s. 83–85.

(110) Spolu s Kryštofem Karlem Podstatským byly jmenovány zástupci kardinála Dietrichsteina i další osoby, které se ve dvacátých letech angažovaly v konfiskačním procesu: pro věci politické Jiří z Náchoda, Karel Haugvic z Biskupic, Zdeněk František Lev z Rožmitálu,

do stavu svobodných pánů, roku 1629 dostal starožitnost a později dokonce stál na počátku barokní hraběcí linie rodu.¹¹¹

Inventarizace zámeckých a hospodářských mobiliářů

Ocenění konfiskovaného majetku v každém případě sestávalo ze dvou základních částí: z taxace hospodaření (ta se opět skládala z ohodnocení stálých a běžných platů) a ze soupisu zámeckého a hospodářského mobiliáře. Také uvedené soupisy zámeckých a hospodářských mobiliářů byly součástí taxací již v předbělohorském období. Základní analýzu tohoto pramene provedl již František Hrubý.¹¹² Podle některých náznaků se zdá, že v období pobělohorských konfiskací byly prováděny především v těch případech, kdy obzvláště hrozilo rozkradení inventáře nebo kdy měla na odvezení cenností ze zámku zájem některá ze zúčastněných osob. Jindřich Slovák s oblibou upozorňuje na skutečnost, že kardinál Dietrichstein nechal sepisovat a posléze pro sebe odvážet klenoty z celé řady zámků.¹¹³ O této skutečnosti ostatně přímo vypovídají některé inventáře. V jejich záhlaví jednak stojí napsáno, že jsou vyhotoveny na kardinálův příkaz, jednak že mu mají být předměty přímo dopraveny. Například se to týká zlata a šperků, jejichž seznam byl pořízen na statku zemřelého rebela Adama Štastného Žampacha z Potnštejna.¹¹⁴ K vykonávání této činnosti Dietrichstein v prvních měsících hledal pokud možno co nejspolehlivější osoby, mezi nimiž zřejmě vynikal právě Kryštof Karel Podstatský z Prusinovic. Ne všechny inventáře je přitom možné dát do přímé souvislosti s konfiskacemi a potrestáním rebelů vystupujících proti Ferdinandovi II. I ve dvacátých letech 17. století bylo totiž nutné sestavovat pozůstalostní inventáře při úmrtích šlechticů, jež byly například součástí odúmrtního řízení. Navazovalo se na dlouhodobou předbělohorskou úřední praxi, jež ostatně pokračovala i po roce 1636 v pozůstalostních řízeních Moravského královského tribunálu.¹¹⁵ Velmi často však lze nalézt jistou souvislost s konfis-

Šimon Kratzer ze Schönsbergu a pro věci vojenské Antonio Miniati. MATĚJEK, F.: *Morava za třicetileté války*, s. 41, 42, 62, 155.

(111) PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s. 276.

(112) HRUBÝ, F.: *Selské a panské inventáře v době předbělohorské*. ČČH 33, 1927, s. 21–59, 263–306. V poslední době se problematikou inventování konfiskovaných mobilií na příkladu šlechtických statků v severozápadních Čechách zabývala Michaela Balášová. BALÁŠOVÁ, M.: *Kultura luterské šlechty severozápadních Čech*. (S využitím konfiskačních inventářů). Brno 2003. (Diplomová práce uložená na Historickém ústavu FF MU Brno.)

(113) SLOVAK, J. (ED.): *Moravský konfiskační protokol z r. 1623*. Kroměříž 1920, s. 59.

(114) HRUBÝ, F. (ED.): *Moravské korespondence a akta*. I, s. 112.

(115) RADIMSKÝ, J.: *Tribunál*. C 4. Sbírká normálií z let 1636–1682. Inventář MZA. Brno

kacemi i v takových případech. Proti emigrantům se postupovalo analogicky jako vůči zemřelým a šlechtici zemřelí na Moravě během dvacátých let 17. století byli zpravidla tak nebo onak do stavovského povstání stejně zapleteni.

Již v červnu roku 1621 Kryštof Karel Podstatský z Prusinovic spolu s Jindřichem Štolcem ze Simsdorfu sestavil inventář hradu Helfštejna. Potom tato komise pokračovala inventarizací nedalekých zámků Hranice a Drahotuše.¹¹⁶ Se svou prací tedy začala v severovýchodní části země, zanedlouho se však přenesla do dalších oblastí Moravy. Ve stejné době si Podstatského komise nenechala ujít ani značné bohatství, které na svém zámku v Moravské Třebové zanechal Ladislav Velen ze Žerotína.¹¹⁷ Během roku 1621 byly vyhotoveny podobné inventáře také pro zámky a statky Čechy pod Kosířem, Temenice, Fulnek, Kostelec, Kvasice.¹¹⁸ Dále Podstatský inventoval Šilperk/Štítý, Bludov, Líšeň, Nové Zámky, Bystřici pod Hostýnem, Dřevohostice, Prusinovice a Uhřice, tedy zámky a statky rozkládající se v celé severní a východní části Moravy, v Olomouckém, Přerovském i v Brněnském kraji.¹¹⁹ Jiná komise, tvořená Janem Kavánem z Brugery, Václavem z Hrádku a Magnisem Prandlem z Prandlstolzu, provedla 6. května 1622 soupis majetku po Vilému Fridrichovi ze Žerotína na hradě ve Starém Jičíně a na zámku v Hustopečích nad Bečvou.¹²⁰ V září roku 1622 zinventovala majetek po Anně Cedlarce z Hofu na jejích tvrzích ve Zlíně, v Otrokovicích a v Paskově.¹²¹ Komise tvořená Adamem Karvaš-

1956, kap. Exkurz o dějinách tribunálu, s. x3-xii6; VASKŮ, V.: *Studie o správních dějinách a písemnostech moravského královského tribunálu z let 1636-1749*. Brno 1969.

(116) MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 387, kart. 128, fol. 90-95. Komisaři Prusinovský a Štolc. Edice HRUBÝ, F. (ED.): *Moravské korespondence a akta*. I, s. 103-106.

(117) MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 387, kart. 128, fol. 107-109.

(118) Statek Fulnek po Janu starším Skrbenském byl inventován 10. května 1621, Helfštejn a Hranice po Ctiborovi Žernovském na Přílepicích 6. a 7. června 1621, Kostelec 22. prosince 1621 a Kvasice 8. června téhož roku. TAMTÉŽ, inv. č. 397, kart. 128, fol. 112-183.

(119) TAMTÉŽ, inv. č. 397, kart. 128, fol. 272. V tomto případě šlo o opravu dříve provedených inventářů. Podstatský doložil, že na většině z uvedených zámků „nebylo co zinventovati“.

(120) TAMTÉŽ, inv. č. 387, kart. 128, 6. 5. 1622, fol. 277-286. Jan Kaván z Brugery pocházel z rodiny zdomácnělé na jižní Moravě. Jeho předek Tarquin byl roku 1569 povýšen do starožitného rytířského stavu a byl úředníkem na Mikulově. Abraham Kaván z Brugery dostal inkolát na Moravě roku 1596. Rodinu Kavánů lze tedy podobně jako například Kratzera ze Schönsbergu zařadit do klientelského okruhu Dietrichsteinů. PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s. 119.

(121) MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 387, kart. 128, 19. 9. 1622, fol. 210-241. Tvrz ve Zlíně byla ohodnocena jako vypálená a bez příslušenství, tvrz v Otrokovicích jako vyplundrovaná od nepřítele, pouze na tvrzi v Paskově byl nalezen ales-

ským ze Starovec a Vratislavem Bernardem ze Stvolové v dubnu roku 1622 sestavila inventář tvrze Laškova jako pozůstalosti po Janu Kokorském z Kokor.¹²² Inventáře sepisovali i členové nejnámější komise, Fridrich z Vlašimi, Jan Matyášovský a Jiří Pfeferkorn z Otopachu, jež působila ve Znojemském kraji na jihozápadě země. Na rozdíl od komise Podstatského tak většinou činili v souvislosti s vypracováváním taxací a odhadů panství. Zachován je například jejich inventář zámků a dvorů Brtnice (18. II.), Jaroměřice nad Rokytou (19. II.) a Moravské Budějovice (20. II.) listopadu, statku Budeč z počátku prosince (10. 12.) a zámku a dvora Hrotovice z konce prosince roku 1622.¹²³

Taxace konfiskovaných statků

V návaznosti na inventarizaci majetku emigrantů a konfiskovaných či zemřelých osob byla zřízena a začala působit také taxační komise. Ta během roku své práce sestavila celou řadu oceňovacích protokolů na základě původních pravidel dvorské komory, bohužel se nezachovaly všechny. Část zachovaných odhadů zpracoval František Hrubý, další se nacházejí v materiálech dietrichsteinské korespondence, popř. v dokumentech české dvorské komory, uložených ve fondech Státního ústředního archivu v Praze.¹²⁴ Pokud jsme její postup schopni zachytit, zahájila své působení

poň nějaký mobiliář, ale ani ten neměl příliš velkou cenu. O Anně Cedlarce z Hofu a zlínském panství v době třicetileté války srov. též POLIŠENSKÝ, J.: *Třicetiletá válka a evropské krize 17. století*. Praha 1970, kap. Zlín za dánské války a za valašských povstání, s. 184–190.

(122) MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 397, kart. 128, 29. 4. 1622, fol. 396–398. Jan Kokorský z Kokor byl v té době již nebožtíkem. Na tvrzi v Laškově bylo nalezeno poměrně velké množství inventáře, a to i v „pokoji, kde nebožtík sedával“.

(123) Šacuňk statku Budečského TAMTÉŽ, inv. č. 387, kart. 128, 10. 12. 1622, fol. 440. Inventář Moravských Budějovic TAMTÉŽ, fol. 450. Inventář Budeče TAMTÉŽ, fol. 454. Inventář Jaroměřic TAMTÉŽ, fol. 458. Inventář Brtnice TAMTÉŽ, fol. 466.

(124) MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 391, kart. 131. Zde se nacházejí oceňovací protokoly panství Babice, Bludov, Dívčí hrad, Hostim, Křižanov, Kyjovice, Letovice, Luhačovice, Moravský Krumlov, Osová Bitýška, Přiseka, Český Rudolec, Dolní Slatina, díl Slavkova, Valašské Meziříčí a Rožnov pod Radhoštěm, Velké Losiny, Záběh a Ruda nad Moravou, Ždánice. Pro uvedené oceňovací protokoly je typické, že ani zdaleka nevznikaly pouze roku 1622 a 1623, některé z nich jsou naopak až z roku 1630. Tato skutečnost svědčí o komplikovanosti konfiskačního procesu a o proměnách, které pro hodnotu jednotlivých konfiskovaných panství přinášel průběh třicetileté války. SÚA PRAHA, ČDKM IV., fasc. M 161, Morava, kart. 157. V tomto fondu se nacházejí oceňovací protokoly panství Písečné a Slavětín, Nové Meziříčko, Velký Beranov, Čejkovice, Babice, Budeč, Nový Ořechov, Břeclav, Žeranovice, lomnický díl Slavkova, Křižanov, Horní Slatina, Vohančice, Křetín, Bystřice pod Hostýnem, Prusinovice, Hrotovice, Ždánice, Otnice, Moravské Budějovice, Sádek, Rozsčč, Bystřice nad Pernštejnem. Srov. HRUBÝ, F.: *Odbady konfiskovaných moravských velkostatků*, s. 124–149.

v říjnu roku 1622. Nejprve oceňovala některé statky na Českomoravské vrchovině.¹²⁵ Začala patrně pracovat v Křetiněch. Zdejší protokol je z 10. října 1622.¹²⁶ Datum 22. října 1622 má oceňovací protokol Vohančic nedaleko Tišnova.¹²⁷ Datum 25. října 1622 nese taxace Křižanova a Nového Ořechova, který byl konfiskován Vilému Muňkovi z Ivančic.¹²⁸ V listopadu byly oceněny statky Sádek (II. II.), Brtnice Hynka Brtnického z Valdštejna (17. II.) a Jaroměřice nad Rokytou (19. II.).¹²⁹ Komise poměrně intenzivně pracovala až do konce listopadu roku 1622. Poté se komisaři přesunuli do Hrotovic (5. 12.).¹³⁰ Protokol z ocenění statků Budeč a Dolní Slatina byl sestaven 10. prosince toho roku a taxace panství Ždánice spolu s dílem lomnického statku patřícího ke Slavkovu vznikla 20. prosince 1622.¹³¹ Do konce na Štědrý den je datován protokol Nových Syrovic.¹³² Po vánočních

(125) Charakter taxační komise Fridricha z Vlašimi není ze zachovaných materiálů zcela jasný. Původ komisařů i taxované statky dávají důvod k úvaze, že byla stanovena pouze pro Znojemský a Brněnský kraj. František Hrubý tuto úvahu neuvádí. I kdyby byla Vlašimova komise jmenována obecně pro Moravu, naskytá se otázka, zdali stačila taxace v jiných částech země provést, popř. z jakého důvodu nejsou zachovány veškeré oceňovací protokoly. HRUBÝ, F.: *Odbady konfiskovaných moravských velkostatků*, s. 124–126.

(126) SÚA PRAHA, ČDKM IV., fasc. M 161, Morava, kart. 157, 10. 10. 1622, fol. 103. Panství Křetín v době taxace čítalo 98 osedlých poddaných. Suma stálých platů není v taxaci uvedena. Suma běžných platů činí 16 871 zl. 6 gr. Celková suma 20 270 zl. 24 gr. Po odečtení poničení a ztrát 18 000 zl. „Tento statek jest z poručení JVKM Šimonovi Kratzerovi puštěn.“

(127) TAMTĚŽ, 20. 10. 1622, fol. 99. Suma stálých platů 1 444 zl. 6 gr. 6 den. Suma běžných platů 10 188 zl. Suma celkem 12 232 zl. 6 gr. 6 den. V protokolu se nehovoří o žádném poničení statku ani zdejší tvrže.

(128) TAMTĚŽ, 25. 10. 1622, fol. 89, 66. V případě Křižanova suma stálých platů 139 zl. 26 gr. 1 den., suma běžných platů 49 295 zl. Suma celkem 54 791 zl. 3 gr. Snižuje se na 44 000 zl. Též MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 391, kart. 131. V případě Nového Ořechova stálé platy 702 zl. 25 gr. 5 den., běžné platy 9 389 zl. Suma platů celkem 10 591 zl. 25 gr. 5 den. Snižuje se na 9 581 zl. 25 gr. 5 den.

(129) Panství Jaroměřice nad Rokytou 19. II. 1622, stálé platy 318 zl. 22 gr. 5 den., běžné platy 47 917 zl. Suma celkem 55 967 zl. 11 gr. 1 den., sníženo na 50 000 zl. MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 391, kart. 131, fol. 444. Panství Sádek taxováno II. II. 1623, stálé platy 13 711 zl. 6 gr., běžné platy 57 446 zl. Suma celkem 72 157 zl. 6 gr., sníženo na 60 000 zl. SÚA PRAHA, ČDKM IV., fasc. M 161, Morava, kart. 157, fol. 143.

(130) SÚA PRAHA, ČDKM IV., fasc. M 161, Morava, kart. 157, 5. 12. 1622, fol. 119. Stálé platy 1 463 zl. 19 gr. 9 den., běžné platy 28 804 zl. Suma celkem 30 767 zl. 19 gr. 5 den., sníženo na 23 000 zl. Statek je zplundrován.

(131) Panství Budeč 10. 12. 1622, stálé platy 868 zl. 27 gr. 2 den., běžné platy 1 709 zl. 24 gr. Suma celkem 18 465 zl. 21 gr. 3 den., sníženo na 14 000 zl. Hodně peněz potřeba k opravě tvrže. TAMTĚŽ, fol. 62–64. Panství Dolní Slatina: Stálé platy 863 zl. 16 gr. 2 den., běžné platy 15 233 zl. Suma celkem 16 596 zl. 6 gr. 2 den., sníženo na 13 000 zl. Stateček na větším díle vypálen. MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 391, kart. 131, nefol.

(132) MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 391, kart. 131, fol. 250–252.

svátčích se začalo oceňovat nanovo. Vlašim, Matyášovský a Otopach se ve své činnosti nezastavili až do poloviny roku. První z taxací roku 1623 byla vypracována pro statek Mitrov, a to již 2. ledna.¹³³

Poté se Vlašimova komise přesunula přece jen také na východní Moravu, kde stále ještě do jisté míry panovala nestabilita svázaná s tažením Gabriela Bethlena i s valašským povstáním. Následovala bohatá Břeclav Ladislava Veleny ze Žerotína, která byla oceněna 10. ledna 1623.¹³⁴ V únoru byla taxována skupina statků, které byly konfiskovány Janovi Skrbenskému z Hříště a Václavu Bítovskému a ležely na rozhraní Hané a Valašska, tedy Dřevohostice, Prusinovice (5. 2.) a Bystřice pod Hostýnem (6. 2.).¹³⁵ V březnu se však komise znovu přesunula až na druhou stranu země, do Bystřice nad Pernštejnem (16. 3.).¹³⁶ Celá řada oceňovacích protokolů je datována do dubna a května roku 1623. Toto časové vymezení ostatně odpovídá i ostatním aktivitám, které tehdy byly uskutečňovány. Zintenzivnění činnosti oceňovací komise dost možná souviselo i s návštěvou císaře Ferdinanda II. v Praze, ale také se soukromou aktivitou celé řady zájemců o konfiskované statky, vyvinutou především během císařovy cesty do Řezna.¹³⁷ A tak Fridrich z Vlašimi se svými pomocníky putoval sem a tam Moravou a shromažďoval podklady pro svou činnost. V dubnu byly vypracovány taxace statků na Vysočině: Rozseč (1. 4.), Moravské Budějovice (2. 4.), Velký Beranov (2. 4.), (Nové) Meziříčko (4. 4.), poněkud více na jih Písečná a Slavětín (6. 4.).¹³⁸ Již o den později, 7. dubna, byl ale kardi-

(133) TAMTÉŽ, 2. 1. 1623, fol. 32. Stálé platy 4 000 zl., běžné platy 27 759 zl. 5 gr. 1 den. Suma celkem 32 324 zl. 5 gr. 3 den., sníženo na 24 000 zl.

(134) SÚA PRAHA, ČDKM IV., fasc. M 161, Morava, kart. 157, 10. 1. 1623, fol. 69. Stálé platy 34 331 zl. 9 gr. 3 den., běžné platy 188 341 zl. 3 gr. 3 den. Suma celkem 229 672 zl. 12 gr. 6 den., sníženo na 195 000 zl.

(135) Statek Bystřice pod Hostýnem taxován 6. 2. 1623. Suma stálých platů 22 275 zl. 28 gr. 2 den., suma běžných platů 49 518 zl. Suma celkem 73 093 zl. 88 gr., 2 den, snižuje se na 60 000 zl. Statek Prusinovice taxován 5. 2. 1622. Suma stálých platů 8 986 zl., suma běžných platů 38 645 zl. 1 gr. SÚA PRAHA, ČDKM IV., fasc. M 161, Morava, kart. 157, fol. 109–118. Taxace Dřevohostice 5. 2. 1623. Suma stálých platů 22 584 25 gr. 5 den., suma běžných platů 73 232 zl. Suma celkem 96 816 zl. 25 gr. 5 den., sníženo na 80 000 zl. Dřevohostice TAMTÉŽ, fasc. D 63, Dřevohostice, fol. 16–27v. Edice oceňovacího protokolu Dřevohostice KNOZ, T.: „*Hostýn je bora a les.*“ K průběhu pobělohorských konfiskací na panstvích Dřevohostice a Bystřice pod Hostýnem. ČMM 118, 1999, s. 149–169, edice na s. 163–168.

(136) SÚA PRAHA, ČDKM IV., fasc. M 161, Morava, kart. 157, 16. 3. 1623, fol. 161. Stálé platy 9 437 zl. 26 gr. 4 den., běžné platy 40 554 zl. Suma celkem 50 091 zl. 26 gr. 4 den., sníženo na 35 000 zl.

(137) HKA WIEN, Gedenkbücher, Böhmische Reihe, kn. 333, 28. 11. 1622 – 31. 3. 1623, fol. 92–143.

(138) Panství Rozseč taxováno 1. 4. 1623. Suma stálých platů 295 zl., běžné platy 6 052 zl. Suma celkem 6 447 zl. 27 gr. 3 den., sníženo na 5 300 zl. SÚA PRAHA, ČDKM IV., fasc. M 161,

nálu Dietrichsteinovi odeslán také protokol panství Čejkovice, ležícího o mnoho kilometrů více na východ.¹³⁹

Sestavení protokolů bylo v některých případech dosti dlouhodobou prací, datum vyhotovení protokolu je spíše datem jejího uzavření. Jmenování tří úředníci museli všechny protokoly sestavit a vyhotovit osobně, a to dokonce v obou zemských jazycích, osobně museli také navštívit zkoumaná dominia a mnohdy se za velmi těžkých podmínek dobírali podkladů a materiálů. Země byla ve dvacátých letech 17. století ve špatném stavu a ne vždy bylo možno na zámku či na tvrzi, z nichž mnohé byly vydrancovány, získat adekvátní nocleh a podporu místních úředníků. Hospody navíc v dané době ani zdaleka nebyly bezpečné a bezpečí neposkytovaly ani zemské cesty. Zvýšená aktivita Fridricha z Vlašimi, Jana Matyášovského a Jiřího Pfeferkorna se postupně rozměňovala v květnu a v červnu roku 1623. Taxovány byly ještě statky Babice (20. 5.), Žeranovice (24. 5.), Horní Slatina (28. 6.), Otnice (30. 6.) a Vinařice (14. 8. 1623).¹⁴⁰ Komise ovšem rozpuštěna nebyla, neboť taxace bylo potřeba vyhotovovat po celá dvacátá a třicátá léta. Například Luhačovice po Václavu Bartodějském byly oceněny 20. dubna 1624 a Český Rudolec po Janu Rafaelu Chroustenském z Malovar 24. dubna 1624.¹⁴¹ Statek Nové Město na Moravě po Vilému Dubském z Třebomyšlic, na nějž si brousil zuby sám kardinál Dietrichstein, byl taxován 14. března 1624, statek Přiseka 24. září

Morava, kart. 157, fol. 157. Panství Moravské Budějovice taxováno 2. 4. 1623. Stálé platy 10 384 zl. 24 gr. 6 den., běžné platy 21 730 zl. Suma celkem 32 714 zl. 24 gr. 6 gr., sníženo na 30 000 zl. TAMTÉŽ, fol. 137. Panství Velký Beranov taxováno 2. 4. 1623. Stálé platy 604 zl. 24 gr., běžné platy 9 160 zl. Suma celkem 10 264 zl. 24 gr., sníženo na 8 000 zl. TAMTÉŽ, fol. 48-50. Nové Meziříčko taxováno 4. 4. 1623. Stálé platy 291 zl. 4 gr. 2 den., běžné platy 11 124 zl. Suma celkem 11 915 zl. 4 gr. 2 den., sníženo na 8 000 zl. Přesečné a Slavětín taxovány 6. 4. 1623. Stálé platy 2 166 zl. 20 gr. 4 den., běžné platy 34 601 zl. 23 gr. 1 den. Suma celkem 37 768 zl. 13 gr. 5 den., sníženo na 30 000 zl. TAMTÉŽ, fol. 26 a 150. Srov. též MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 391, kart. 131, fol. 252 (Dolní Slatina), fol. 450 (Moravské Budějovice).

(139) SÚA PRAHA, ČDKM IV., fasc. M 161, Morava, kart. 157, 7. 4. 1623, fol. 52. Stálé platy 6 760 zl. 18 gr. 6 den., běžné platy 82 582 zl. Suma celkem 90 342 zl. 18 gr. 6 den., sníženo na 70 342 zl. 18 gr. 6 den.

(140) Statek Babice taxován 26. 5. 1623. Stálé platy 489 zl. 12 gr. 6 den., běžné platy 2 067 zl. Suma celkem 2 656 zl. 12 gr. 6 den., sníženo na 2 200 zl. TAMTÉŽ, fol. 58. Statek Žeranovice: stálé platy 717 zl. 26 gr. 4 den., běžné platy 6 970 zl. Suma celkem 8 187 zl. 26 gr. 4 den., sníženo na 6 000 zl. TAMTÉŽ, fol. 77. Statek Horní Slatina: stálé platy 1 882 zl. 24 gr., běžné platy 12 719 zl. Suma celkem 15 101 zl. 24 gr., sníženo na 12 000 zl. TAMTÉŽ, fol. 95. Statek Otnice: stálé platy 1 700 zl. 27 gr. 3 den., běžné platy 18 757 zl. Suma celkem 20 957 zl. 27 gr. 3 den., sníženo na 15 000 zl. TAMTÉŽ, fol. 131.

(141) Panství Luhačovice: stálé platy 5 416 zl. 12 gr., běžné platy 23 266 zl. Suma celkem 29 182 zl. 12 gr. sníženo na 20 000 zl. Statek Rudolec byl i se snížením ohodnocen na 68 000 zl. MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 391, kart. 131, nefol.

téhož roku a Osová Bitýška 10. října 1624.¹⁴² Ještě 7. září 1632 sepisoval Fridrich z Vlašimi, tentokráté již v komisi s Jiřím Adamem Falkenhanem z Hložku, ocenění na statek Olbramovice.¹⁴³ Některé taxy vznikaly za dramatických okolností, když některá ze zúčastněných stran napadla výši konfiskace, v jiných případech je souvislost ocenění s pobělohorskými konfiskacemi jen málo zřejmá. Vytvoření oceňovacích protokolů bylo v každém případě nezbytnou podmínkou, aby se konfiskace mohly stát z abstraktního právního aktu aktem skutečným a aby mohly být statky postupně předány novým držitelům.

Svědectví oceňovacích protokolů

Oceňovací protokoly a zámecké inventáře měly být hlavním podkladem, na jehož základě by císařská dvorská komora prováděla finanční vyúčtování konfiskátů. Zároveň také poskytl poměrně ucelený obraz o stavu země po skončení první etapy třicetileté války. Takových informací ke svému materiálnímu prospěchu a posléze i kariéernímu postupu uměla využít celá řada drobnějších i vyšších úředníků, jimž se materiály dostaly do rukou. Především jich ale využíval sám kardinál František z Dietrichsteina. Ten se již před Bílou horou jakožto olomoucký biskup dokázal velmi dobře zorientovat v moravských geografických, politických, hospodářských i náboženských poměrech. Nyní se mu v rukou scházely prakticky veškeré informace o aktuálním stavu země. Kardinál tedy nejenže věděl, na kterém zámku se nacházejí klenoty, které by bylo možno „přemístit“ na Mikulov.¹⁴⁴ Měl také relevantní informace o stavu jednotlivých konfiskovaných

[142] Statek Nové Město na Moravě: stálé platy 8 659 zl. 12 gr., běžné platy 22 423 zl. 6 gr. Suma celkem 32 462 zl. 88 gr., sníženo na 28 500 zl. TAMTÉŽ Statek Příseka taxován 24. 9. 1624. Stálé platy 31 zl. 5 gr., běžné platy 902 zl. 12 gr. Suma celkem 12 072 zl. 10 gr. 2 den. [sic!], sníženo na na 10 000 zl. TAMTÉŽ. Statek Osová Bitýška taxován 10. 10. 1624 na 2 000 zl.

[143] Falkenhanové z Hložku (Falkenhonové, Falkenheymové z Glošku) byla rodina uselá ve Slezsku, která v průběhu 16. století přišla také na Moravu. Konfiskační komisař Jiří Adam Falkenhan z Hložku na Zdislavicích a Holubicích byl původně zapleten do povstání, a byl proto trestán konfiskací dvou třetin majetku. Podle Františka Hrubého i podle konfiskačního a úpadkového protokolu v té době nebyl katolíkem. Rychle se ovšem zorientoval v situaci a roku 1623 již díky konfiskačnímu procesu koupil svobodný dvůr v Kobylí a zároveň také zboží v Němčičkách pro svou manželku. PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*, s. 355; SLOVÁK, J. (ED.): *Moravský konfiskační protokol*, s. 51; HRUBÝ, F.: *Moravská šlechta roku 1619*, s. 143. Oceňovací protokol Olbramovic SÚA PRAHA, ČDKM IV., fasc. O 168, Olbramovice.

[144] Podle Jindřicha Slováka „kardinál Dietrichstein využil svého postavení předsedy soudu dokonale, a v první řadě si on sám největší a nejkrásnější statky přivlastnil, a nejen statky, i klenoty a nábytky. Některé statky dostal za zásluhy, jiné pak za směšně nepatrnou cenu koupil. Ve více odstavcích konfiskačních se ještě uvádí ‚ich Cardinal‘, z čehož je tedy patrné, že tento sluha Boží se velmi činně zúčastnil toho konfiskování, mělť on na klenoty a stříb-

statků. V jeho mikulovském archivu byly inventáře a šacuňky ukládány do zvláštních složek.¹⁴⁵ Těchto informací samozřejmě mohl posléze velmi dobře využít v okamžiku, kdy se o konfiskované statky začali hlásit noví zájemci. Ti směřovali své suppliky nejen přímo na císaře, ale také na kardinála. Dietrichstein, jakožto v zemi usedlý šlechtic, měl navíc mezi moravskou i rakouskou šlechtou celou řadu známých, kteří očekávali kardinálovu přímluvu u panovníka a byli ochotni se mu za ni náležitě odměnit. Dietrichstein se ovšem v první řadě rozhodoval vzhledem k zájmům své vlastní osoby, resp. vzhledem k zájmům svého nejbližšího příbuzenstva. Tyto zájmy byly u „moravského Richelieua“ navíc konfrontovány se zájmy církve, země i císaře.¹⁴⁶

Jaký obraz země tedy taxace a inventáře poskytly? Oba dva typy pramenů především vypovídají o značném úpadku země. Někdejší prosperita země byla po několika válečných taženích a několika letech nestabilních vlastnických vztahů ta tam. Komisaři jen stěží na zámcích nacházeli potřebné doklady, na jejichž základě by pořídili své vlastní dokumenty. V některých inventářích se hovoří o listinách a úředních knihách nalezených v opuštěných zámcích, jindy se naopak popisuje jejich zmizení. Zdůvodňováno je to válečnými událostmi i malou příčinností místních vrchnostenských správců. Oceňovací protokoly v takových případech musely vznikat na základě anket mezi obyvatelstvem. O jejich přesnosti v takovém případě již v dané době vznikaly četné pochybnosti. Dost možná, že právě proto se z první poloviny 17. století zachovala celá řada gruntovnic, urbářů a popisů, které jsou ve skutečnosti rekonstrukcí staršího předválečného stavu.¹⁴⁷

Materiály oceňovacích komisí si samozřejmě všímají především extrémních případů, takže jejich obraz země je možno považovat za poněkud posunutý. Konfrontace s dalšími prameny ovšem dokazuje, že panika a strach před ničením a celkovým úpadkem zachvátil prakticky celou zemi. Prameny velmi často hovoří o kulturním úpadku, spojeném s poškozením (především opuštěných) šlechtických sídel. Budování aristokratic-

ro zvláštní zálibu a bral je pod svou ochranu.“ SLOVÁK, J. (ED.): *Moravský konfiskační protokol*, s. 59.

(145) OBRŠLÍK, J. – ŘEZNÍČEK, J. – VOLDÁN, V.: *Rodinný archiv Ditrichštejnů*. Inventář MZA I. Brno 1979, kap. Dějiny archivu, s. 18–43, zde s. 20–22; BALCÁREK, P.: *Kancelář kardinála Ditrichštejna a správa biskupských statků před Bílou horou*. SAP 28, 1978, s. 66–126.

(146) KNOZ, T.: *Pobělohorské konfiskace na Moravě jako komunikace*, s. 105–106, 109–113; BALCÁREK, P.: *Kardinál František z Ditrichštejna*, s. 65–72.

(147) Za příkladný případ lze v tomto ohledu považovat konfiskační kauzu Dřevohostic, kde byly ztraceny veškeré urbáře a další vrchnostenské doklady a předbělohorský i pobělohorský stav panství a velkostatku musel být proto rekonstruován na základě ankety mezi poddanským obyvatelstvem. O tom KNOZ, T.: *Državy Karla staršího ze Žerotína*, s. 200.

kých rezidencí a dvorů, jež na Moravě v období těsně předcházejícím stavovskému povstání nabralo na kvalitě i kvantitě, se až na výjimky náhle zastavilo.¹⁴⁸ Mnohde byly poničeny nebo podlehly požáru novostavby renesančních a manýristických zámků. Nedávno obnovený čejkovický zámek Jana Adama z Víckova byl například označen jako „*nyní zplundrovaný, dveře a okna v pokojích potlučený*“.¹⁴⁹ (Komisaři ovšem vzápětí navrhli vyčlenit peníze a zámek opravit.) Co nezničili vojáci, začali postupně rozebírat poddaní povstalců. V některých případech podávají komisaři zprávu, že na zámcích a tvrzích je veškerý inventář rozkraden nebo odvezen a že marně dohledávají předměty na základě starších inventářů, které mají k dispozici. V takových situacích nezbývalo nežli inventáře opravit a nedohledané položky odepsat. Nepomáhaly ani opakované příkazy kardinála Dietrichsteina, že vše má být nalezeno.¹⁵⁰ V případě Dřevohostic, Prusinovic a Bystřice pod Hostýnem Kryštof Karel Podstatský dokonce musel konstatovat, že není co inventovat, neboť je vše „*na větším díle vypáleno a na nic přivedeno*“.¹⁵¹ Podobný stav byl zaznamenán i na zlínské a otrokovické tvrzi. Podle záznamu byly obě natolik nepřitelem vyplundrovány, že se v nich „*od svršků nic nenachází*“.¹⁵² Tak velké poškození zámeckých budov a jejich inventářů se samozřejmě netýkalo všech sledovaných panství, nicméně každé zdržení v konfiskačním postupu představovalo další ztráty.

Ještě více byly vnímány ztráty v hospodářské oblasti. Zde lze zaznamenat značnou diferenciaci mezi bohatými dominii velkých šlechticů typu Ladislava Veleny ze Žerotína a malými statečky venkovských rytířů. Z oceňovacích protokolů jasně vyplývá, že to byla především velká panství, o něž mělo jít při rozdělování konfiskátů. Stejně tak lze ovšem vnímat diferenciaci mezi statky relativně zachovanými a fungujícími na jedné straně a statky poškozenými válečnými událostmi na straně druhé. V oceňovacích protokolech byla zavedena stabilní položka na odpočet sumy, jež se

(148) KNOZ, T.: *K osudům moravských hradů, zámků a tvrzí v pobělohorských konfiskacích*. ČMMus. Vědy společenské 77, 1992, s. 249–263. Srov. též MATĚJKA, F.: *Škody způsobené na Moravě řáděním vojáků za třicetileté války*. ČMM 113, 1994, s. 83–94.

(149) „...V Čejkovicích jest zámek od kamene a cihel vystavěný, však nyní zplundrovaný, dveře okna v pokojích potlučený, pokládá se podle obyčeje země za 500 zl...“ SÚA PRAHA, ČDKM IV., fasc. M 161, Morava, kart. 157, fol. 52.

(150) Kardinál Dietrichstein například v případě Temenice, Šilperku/Štítů a Bludova požadoval, že „podle inventářů vše má být nalezeno“. MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 391, kart. 131, fol. 272.

(151) Oprava inventářů provedená Kryštofem Karlem Podstatským z Prusinovic. Totéž se týkalo i statku Uhřice po Hynku Žalkovském. TAMTĚŽ, fol. 272. Srov. též KNOZ, T.: „*Hastým je bora a les*“, s. 149–169.

(152) „...Tvrz všecka jest od nepřitele vyplundrována, aniž se od svršků což nachází...“ MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Dietrichsteinů, inv. č. 391, kart. 131, fol. 210–241.

rovnala poškození šacovaného panství během války. Ztráty se týkaly především hospodářského dobytka. Během několika let ovšem byla také zplundrována pole. V těch částech země, kudy se přehnaly armády nebo kde po delší dobu chyběl přímý dohled vrchnosti, byly vybrány zásoby ze sýpek, mnohde se přestalo sít na polích. Za své vzalo pěstování plodin náročnějších na technologii, jakou byl například chmel. V některých místech upadlo i rybníkářství, protože byly protrženy hráze. Citlivým produktem bylo i pivo a víno. Při všeobecném pustošení si vojáci totiž často vzali na mušku i pivní pánve. Víno v sudech bylo vypito, sudy zničeny a několik let opuštěné vinohrady se těžko opětně kultivovaly. V některých částech země navíc nebylo vzhledem k úbytku obyvatelstva ani možno najít odbyt pro vrchnostenské produkty.¹⁵³ Komisaři navrhovali, co je třeba udělat, aby byly statky opětně sanovány. Dvory měly být osazeny dobytkem, jehož byl na počátku 17. století obecný nedostatek. Mělo být vyseto obilí a měla být poskytnuta ekonomická, bezpečnostní i morální ochrana zplundrovaným poddaným. V konkrétním případě například tím, že by je posádky mušketýrů ochraňovaly při polních pracích. Položka, ke které komisaři dospěli, se stala jedním z důležitých údajů pro české i císařské finanční úředníky i východiskem pro politické kroky císaře Ferdinanda II. a gubernátora Moravy Františka z Dietrichsteina.¹⁵⁴

(153) Přesná rekonstrukce hospodářského stavu na základě poznámek taxačních komisařů je samozřejmě možná jen při konfrontaci s dalšími typy pramenů. Vždy ovšem existuje jisté nebezpečí, že informátoři o poškozeních podávali přehnané zprávy, což by v případě taxací bylo možné pouze za předpokladu úplatku nebo osobního zájmu taxátorů. Příkladem může být text v oceňovacím protokolu panství Luhačovice: „...Poněvadž se pak v dvořích žádného dobytka nenachází, jak se v tomto šacuňku pokládá, a týž dvory s dobytkem osaditi musí. [...] A jsouce pak také týž stateček splundrovány, vyrabovaný, na díle popálený a chudej lid nanejvýš zřízený, tak se ho dosti málo užívati, aniž platu a jiných povinností od lidí dostávají se moci bude...“ TAMTĚŽ, nefol. Podrobný rozbor hospodářského stavu konfiskovaných moravských panství na základě taxací provedl František Hrubý ve výše citované studii. HRUBÝ, F.: *Odbady konfiskovaných moravských velkostatků*, s. 121–135, tabulky s. 142–147.

(154) Velmi často se například hovoří o potřebě pomoci poddaným, kteří nemají z čeho platit daně. Dále mají být postavena a obnovena některá hospodářská zařízení, např. dvory, mlýny a pivovary. SÚA PRAHA, ČDKM IV., fasc. M 161, Morava, kart. 157. KNOZ, T.: *Državy Karla staršího ze Žerotína*, s. 182–196, 335–354. TÝŽ: *Správní a hospodářská reforma na náměšickém panství po roce 1628*. ČMM 116, 1997, s. 137–154.